

IFJÚSÁGI SZERVEZŐDÉSEK JELLEGZETESSÉGEI KÁRPÁTALJÁN

HIDI ÁGNES

Debreceni Egyetem, Közgazdaságtudományi Doktori Iskola, PhD-hallgató

A tanulmány célja a kárpátaljai magyar fiatalok, illetve az őket mozgósítani képes ifjúsági szervezetek jellemzőinek megismerése, elképzeléseik, lehetőségeik, nehézségeik feltárása egy rendkívül bizonytalan, gyökeres politikai és társadalmi változásokkal terhelt időszakban. Bemutatja az egyes szervezetek szerepét, súlyát a helyi fiatalság vonatkozásában, megkeresve azokat a feltételeket, amelyek sikeressé tehetnek egy-egy civil szerveződést a közösségében, rávilágít azokra a nehézségekre, amelyek korlátozzák e szervezetek hatékony működését, valamint azokra az akadályokra, amelyek lebontása nélkül egyes mozgalmak nem képesek a fiatalok nagyobb tömegét megmozgatni Kárpátalján.

ABSTRACT

Meta publikáció – rozkриття характерних особливостей закарпатської угорської молоді та тих молодіжних організацій, які здатні її мобілізувати, вивчення специфіки їх діяльності та подолання труднощів у період соціально-політичної дестабілізації та військових конфліктів в Україні. У статті описано роль певних організацій у житті місцевої молоді, акцентовано увагу на умовах, які впливають на успішність їх діяльності, висвітлено ті проблеми, які обмежують ефективне функціонування організацій, а також простежено ті перешкоди, через які такі організації не в змозі достатньою мірою активізувати молодь Закарпаття.

BEVEZETÉS

Jelen írás alapjául szolgáló kutatás a *Külhoni Magyar Ifjúságkutatás – 2014* elnevezésű program keretein belül készült. A tanulmány félig strukturált mélyinterjúk elemzésére épül, melyek 2014 tavaszán, az Ukrajnában zajló hatalmváltás és belpolitikai felfordulás időszakában készültek. A zűrzavar kihatott a kárpátaljai magyarság mindennapjaira és politikai képviseletének alakulására egyaránt.

A belpolitikai feszültségek az EU-val kötendő szabadkereskedelmi társulás elutasítása után éleződtek ki, melynek folytán a kijevi Majdan téren zajló tüntetések Viktor Janukovics ukrán elnök bukásához vezettek 2014 februárjában. Márciusban a Krím félszigeten tartott népszavazás értelmében a Krími Autonóm Köztársaság Oroszországhoz csatlakozott, és felerősödtek a szeparatista törekvések

az ország orosz identitású lakossága által lakott keleti megyékben. A lakosság a májusban megválasztott Petro Porosenko elnöktől várta a helyzet konszolidálását, azonban az ország keleti régiójában kialakult polgárháborús helyzet a tanulmány írásának időpontjában is fennáll.¹

A gazdasági helyzet konszolidálása céljából megkötött nemzetközi szerződések szociális megszorításokhoz vezettek, a konfliktus a gazdasági helyzet meredek romlásához vezetett. Ukrajnában a szociális és gazdasági létbizonytalanság a kétezres évek közepén tapasztalt viszonylagos életszínvonal-javuláshoz képest már a 2008–2009-es gazdasági válság kirobbanását követően felerősödött. A válságból az ország nem tudott kilábalni, a gazdaság – átmeneti stabilizálódás után – már 2012-ben, a politikai zűrzavart

¹ A kéziratot a szerző 2014 októberében zárta le.

megelőzően hanyatlani kezdett.² A rossz gazdasági körülmények alapvetően korlátozzák a kárpátaljai fiatalok elhelyezkedési lehetőségeit. Mindemellett – különösen a tömbmagyarságban élő – kárpátaljai magyar fiatalok meglehetősen rosszul beszélnek az államnyelvet,³ amely tovább rontja érvényesülési esélyeiket. Mindezek a körülmények elvándorlási nyomással bírnak, melyet a kialakult belpolitikai bizonytalanság tovább erősített. Noha Kárpátalján nem dúlnak katonai harcok, a létbizonytalanság felerősödése, a katonai besorozástól való félelem a tanulmány alapjául szolgáló mélyinterjúk során is kirajzolódott.

Mindezen eseményekkel párhuzamosan a kárpátaljai magyarok politikai képviseletét ellátó magyar pártok is jelentős változásokon mentek keresztül. A Viktor Janukovicshoz kötődő Régiók Pártja 2014 tavaszán összeomlott, a párthoz közel álló Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség (UMDSZ) elnöke, Gajdos István 2014. június végén lemondott. Ezzel a kárpátaljai magyar kisebbség képviseletét ellátó két magyar párt egyike gyakorlatilag megszűnt működni. Mindezzel párhuzamosan változások történtek a másik kárpátaljai magyar párt háza táján is, miután a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetséget 18 éven át vezető Kovács Miklós leköszönt tisztségéről, helyét Brenzovics László vette át 2014 tavaszán. A vezetőváltás a tanulmány előkészítésének és írásának idején a kárpátaljai történelmi magyar egyházakkal való párbeszéd felerősítését és a párt – addig nem létező – ifjúsági mozgalmának feleledését hozta magával. Mindezen változások az interjúk készítése során számtalan megválaszolatlan kérdést vetettek fel, a kárpátaljai ifjúsági civil mozgalmakra gyakorolt rövid távú hatásaikra jelen tanulmány keretein belül igyekeztünk rámutatni.

² A tanulmány írásának idején jellemző gazdasági helyzetkép rövid összefoglalása pl. a SigmaBleyzer alábbi havi jelentésében olvasható: <http://www.sigmaybleyzer.com/wp-content/uploads/Ukraine-Monthly-ReportJune-2014.pdf>

³ Cserniczkó 2012:27–28.

A dolgozat az interjúkban foglaltak alapján vizsgálja a kárpátaljai ifjúsági szervezetek helyi társadalomban betöltött szerepét, igyekszik felvázolni egymáshoz való viszonyukat, az anyaországi és egyéb határon túli szervezetekkel való együttműködések jellemzőit, rávilágítani azokra a célokra és értékekre, amelyek képesek működtetni ezeket a civil egyesületeket. Az interjúk által behatárolt keretek között megpróbálunk rávilágítani azokra a társadalmi és gazdasági feltételekre is, amelyek alapvetően meghatározzák e szerveződések mindennapjait, fennmaradási kilátásaikat a folyamatban lévő belpolitikai és gazdasági változások kontextusában.

MÓDSZERTAN

A félig strukturált interjúk során megkérdezett tíz szervezet kiválasztásakor arra törekedtünk, hogy a megkérdezettek köre többé-kevésbé lefedje az alulról szerveződő magyar ifjúsági közösségeket Kárpátalján. A református, római katolikus és görögkatolikus ifjúsági mozgalmak mellett megkérdezésre kerültek az ungvári egyetem magyar karának és a beregszászi főiskola hallgatói szervezetének vezetői, valamint a kárpátaljai cserkészek és doktoranduszok képviselői is. Az interjúalanyok között felkerestük a megszűnt vagy most formálódó ifjúsági politikai szervezetek vezetőit is. A megkérdezettek köre kibővült a nemrég létrejött Kárpátaljai Magyar Nagycsaládok Egyesületével is, noha maga a vezetőség nem ifjúsági szervezetként definiálta az egyesületet. Az interjú elkészítésének indokoltságát az egyesület fiatalok gyermekvállalásának ösztönzésére irányuló tevékenysége adta. Az ifjúságot érintő kérdésekkel foglalkozó egyéb, széles körben ismert szervezetek (pl. GENIUS Jótékonyági Alapítvány) formális módon működnek, így nem kerültek bele a megkérdezettek körébe.

Az interjúk legépelését követően elemzésünket ATLAS TI 5.0 szövegelemző szoftver

segítségével végeztük. Az interjúkat bekódoltuk, majd ezt követően nagyobb kódcsaládokat hoztunk létre. Egyes szervezetekhez/szervezettípusokhoz különféle címkéket rendeltünk annak érdekében, hogy megfelelőképp tudjuk ezen szervezetek hasonlóságait és különbségeit vizsgálni. A kvalitatív módszertan, noha nem számszerűsítve – különböző függő és független változókat összevetve – fogalmaz meg következtetéseket, ám mégis egyik fontos előnye mindezek mellett, hogy olyan vélemények, vélt vagy valós igazságok rajzolódnak ki egy-egy mélyinterjú alatt, amelyek kérdőíves elemzés alkalmával kevésbé kerülhetnek felszínre. Az interjúk feldolgozását Séra Magdolnával együtt végeztük, aki az ifjúságot érintő identitás kérdését, a vegyes házasságra, migrációra vonatkozó véleményeket egy önálló tanulmány keretein belül elemezte.

A SZERVEZETEK HELYI TÁRSADALOMBAN BETÖLTÖTT SÚLYA, MEGSZÓLÍTOTT FIATALOK KÖRE, NAGYSÁGA

A szervezetek tényleges tagsága nehezen számszerűsíthető, inkább az aktivisták és a mozgósítható fiatalok száma alapján érzékelhető a hatáskörük. A legtöbb aktivistával dolgozó, és a legtöbb fiatal mozgósítani képes csoportok egyértelműen az egyházi szervezetek. Befolyásuk, mozgósítási képességük szorosan összefügg a kárpátaljai történelmi egyházak meghatározó, közösség-szervező erejével. A magyar településeken a vallási hagyományok ápolása napjainkig is jellemző, így az ifjúsági szervezetek az erős gyülekezeteken keresztül célzottan el tudják érni a magyar fiatalságot. A keresztény hagyományok ápolása, a keresztény értékrend a fiatalok körében is megjelenik, melyben a vallásos családi környezetben túl feltehetően szerepe van a Kárpátalján működő egyházi líceumoknak is, amelyek a magas színvonalú képzésnek köszönhetően népszerűek a fiatalok körében, és általában megalapozott háttérrel nyújtanak a felsőfokú tanulmányok folytatásához.

A legnagyobb felekezethez kötődő református ifjúsági szervezet kb. 50-60 aktivistára támaszkodik a működése során, legnagyobb rendezvényeire akár 2200 fiatal is be tud vonzani.

AV: „A múlt évben tudom, hogy a táborozás 450 fiatalot táboroztatott. Tehát ez a tini korosztálytól egészen a 30 éves korosztályig. ... Az elmúlt Lendületen, ami most volt május 10-én, ugye a tízedik Lendület, 2200 fiatal volt együtt. Tehát így tudjuk megmozgatni őket, **de ehhez tudni kell, hogy van egy gyülekezeti háttérünk, van egy egyház mögöttünk, vagy előttünk, körbe rajtunk és ők azt a gyülekezetet mozgósítják.** Ez egy kiemelt kerületi rendezvény, jönnek és **a táboraink azok fullosak állandóan. Tehát nem tudjuk már hova rakni sokszor a fiatalokat.**” (EIESZ02)⁴

Annak ellenére, hogy a református egyház a meghatározó a kárpátaljai magyar lakosság körében, a görög- és római katolikus mozgalmak is több száz fiatal tudnak mozgósítani évente. A megkérdezett római katolikus szervezet például nagy hangsúlyt fektet az önkéntesség népszerűsítésére, a szervezet vezetőjének elmondása szerint 70-80 önkéntes fiatal segíti aktívan a munkájukat, és körülbelül további kétszáz fiatal tudnak elérni a programjaik révén. Figyelemre méltó a görögkatolikus ifjúsági szervezet által megmozgatott fiatalok száma, elmondásuk szerint a 40-50 főt kitevő önkéntesek közreműködésével évente akár 1200-1500 fiatal is el tudnak érni. Ez különösen azért szembeötlő, mert nincs önálló magyar görögkatolikus egyház Kárpátalján, és a magyar lakoságnak csak kb. a 8%-a tartozik ehhez a felekezethez. A szervezet rendkívül aktív, nagy valószínűséggel be is tudja vonzani a potenciálisan elérhető fiatalok túlnyomó részét:

⁴ A továbbiakban az egyes interjúkat kódoltuk. A kódok a tanulmányban található interjúrészletek után vannak feltüntetve, ahol a betűk a szervezet típusaira vonatkoznak, a számok pedig az adott szervezeti típushoz tartozó számozást jelzik.

AV: „Nem vagyunk annyian, a mérítés az kicsi, 15-20000, legpozitívabb becslések szerint is 25000 görögkatolikus magyar él Kárpátalján, aki a hitét is gyakorolja, az sokkal kevesebb. Tehát a mérítéséből adódóan úgy érezzük, hogy akiket a szervezet meg tud szólítani, azokat teljesen be is hozza.” (EIESZ01)

A szervezet népszerűsége rugalmasságából és nyitottságából fakad, amely vélhetően szorosan összefügg magának a görögkatolikus egyháznak a fiatalos jellegével is. A kommunizmus évei alatt a nagy történelmi múlttal rendelkező görögkatolikus egyház gyökereit sikeresen felszámolni Kárpátalján. Annak ellenére, hogy a református és a római katolikus egyház a szovjet időkben szintén illegalitás alatt működött, az egyházi szervezetek társadalmi beágyazottságuk révén fenn tudtak maradni. A görögkatolikus híveket azonban az ortodox egyház megkísérelte visszatéríteni az ortodoxiába, az egyházi szervezetet erőszakos úton felszámolták, így a Szovjetunió összeomlása után a kárpátaljai görög katolikus egyháznak teljesen újjá kellett építenie magát. Mivel a felekezetnek nem maradtak fenn papjai, az újjáépítés a magyarországi görögkatolikus egyház közreműködésével történt.

AK... „ez a fajta szemléletmód, vagy ez a fajta rugalmasság hogyan alakult ki, láttatok más szervezeteknél, vagy egyszerűen a vezetőség ilyen?

AV: ...két dologból fakad. Az egyik dolog az az, hogy nem voltak papjaink a 90-es években kárpátaljai mentalitással, mert kárpátaljaiak vagyunk, van egy mentalitásunk... **Furcsa volt a 90-es években az a Magyarországról importált, kicsit nyugatiasabb gondolkodás, nyugatiasabb mentalitás, amelyet az akkori papok hoztak be. Ugye paphiány volt és a püspök átküldte ide az ottani papokat pasztorálni. És átjött néhány, mindenki értékes volt, de volt köztük néhány nagyon tehetséges pap, aki lendületes volt, egy kicsit örült is, meg kell, hogy mondjam. Mert mit tudom én a Trabantba**

mikor 15-en beültünk és elkezdtünk száguldani, hogy fele testünk kilógott a trabant ablakán, tehát megvoltak ezek is, igazából így szerettük meg, így vonzott be bennünket, így vonzott vissza bennünket az egyházba, és hát mi ebbe nőttünk bele, csak idő közben mi is felnőttünk. Felnőtték lettünk és hát a múltkor meg is fogalmazzuk a definíciókat, igazából, hogy felnőttünk és nem vagyunk hajlandóak elfogadni ezt, és igazából ezért van bennünk valószínűleg ez az aktív igény. Tehát fontosnak tartjuk a komoly dolgokat, viszont hangsúlyt fektetünk arra is, hogy lépést tartsunk. **Fiatalok vagyunk, azért attól függetlenül, hogy elteltek felettünk a gyermekévek, mindenben próbálunk lépést tartani a mával, meg hogy szót tudjunk érteni.” (EIESZ01)**

Amint a fenti idézetből is kitűnik, a konzervatívabb kárpátaljai mentalitással szemben a Magyarországról érkező vendégpapok egy liberálisabb, nyugatiasabb szemléletet adtak át a kárpátaljai magyar fiataloknak, és ez a szemlélet tovább öröklődött a kárpátaljai görögkatolikus egyház magyar tagjai körében. A szervezet nyitottsága révén különösen vonzóvá válik a fiatalok számára:

AV: „Tehát vannak visszajáró törzstagok, nem csak aktivistáink, hanem tagjaink, akik, hát ilyen havonta, vagy legalább is kéthavonta eljönnek a programunkra, lelkigyakorlatokra, biciklis kirándulásokra, szalonmasütésekre. S kérdezik már, hogy legyen már, vagy pedig jönnek a filmnézéseinkre, filmklubjainkra. **Meg meghagyjuk a lehetőséget és ezt mindig kommunikáljuk irányukban, hogy innovatív legyen ez az egész. Ezért, hogy ha bárkinek, nem csak az aktivistáknak, bárkinek van egy jó ötlete, megkeres bennünket, nyitottak vagyunk s akár még tőkét is csoportosítunk át, csinálunk tanulmányt is, ha működőképes, akkor lehet.**” (EIESZ01)

Az egyházi szervezetek mellett az ifjúság körében meghatározó szerepe van a Kárpátaljai

Magyar Cserkészszövetségnek is, amely még a kilencvenes évek legelején jött létre kárpátaljai gyökerekkel bíró magyarországi cserkészvezetők kezdeményezésének hatására. A szervezetben szintén megjelenik a vallásosság, és szoros kapcsolatokat ápol a kárpátaljai magyar egyházakkal. Szervezett keretek között, vallási erkölcsökön alapuló oktató-nevelő munkát végez a helyi kirendeltségein, a tagság növekedése elsősorban az őrvezetők megfelelő utánpótlásától függ. A szövetség a kilencvenes évek második felében élte fénykorát, majd aktivitása a kétezres években hanyatlani kezdett. Fordulat 2009-ben, az újjáélesztett vezetőképzésnek köszönhetően következett meg, taglétszáma meggyarapodott, jelenleg kb. 400 aktív tagot számlál.

Az egyházi mozgalmak és a cserkészek mellett többé-kevésbé a hallgatói csoportok is megjelennek az ifjúsági szervezetek között, szerepük azonban kevésbé meghatározó. A hallgatói érdekképviselet szétföredezett, az egyes felsőoktatási intézményekhez kötődnek, a kárpátaljai magyar diákság teljes egészét felölő egységes szervezet nem alakult ki az elmúlt évtizedekben.

A legnagyobb hallgatói közösséget az Ungvári Nemzeti Egyetemen szerveződő, diákokat és fiatal kutatókat felölő szervezet (KMDFKSZ) képes megmozgatni. Taglétszáma kb. 300-400 főből áll, a ténylegesen mozgósított fiatalok számáról azonban nem állnak rendelkezésre becslések. A KMDFKSZ relatíve meghatározó szerepe valószínűleg több tényező együttállásából adódik. Egyrészt, célcsoportját tekintve nemcsak az egyetem hallgatóival, hanem az egykori ott végzett, akár külföldre elszármazott doktoranduszokkal és fiatal kutatókkal is ápolja kapcsolatait, tehát nem klasszikus hallgatói önkormányzatként funkcionál. Az ukrán többségű állami egyetemen egyedül ő tölti be a magyar hallgatók érdekképviseleti funkcióját, és talán a legmeghatározóbb az, hogy Ungvár vonzáskörzetében egyedüli, valóban aktív magyar ifjúsági szervezetként működik. A szervezet ernyőszervezetként definiálja magát, hivatalos

bemutató oldala szerint legfőbb feladata a kárpátaljai magyar diákok érdekeinek képviselete és védelme, a hazai fiatal értelmiség megszólítása és összehangolása. Célcsoportjába a diákok mellett a fiatal kutatók és doktoranduszok is bele tartoznak. Az interjúk azonban azt sejtetik, hogy a szervezet nem képes betölteni funkcióját, tevékenysége elsősorban az ungvári egyetemhez kötődik, viszonylag elszigetelve működik, tágabb hallgatói kört nem képes mozgósítani:

AK: *„Elsősorban érdekérvényesítő szervezet az Ungvári Nemzeti Egyetemre járók körében. Jól értem ezt?”*

AV: *Tehát elsősorban mivel ott van az irodánk, ők keresnek meg minket többször, de hogyha Beregszászból fordulnának hozzánk, amire még nem volt példa, szívesen kivizsgálánk ezeket is maximálisan.”* (DSZ01)

Meghatározó és aktív hallgatói szervezet működött Beregszászban, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán is a kétezres években, azonban megfelelő utánpótlás hiányában a hallgatói aktivitás elhalt. A főiskola, és a főiskolához kötődő különféle civil szervezetek töltik be a hallgatók mozgósítására irányuló feladatokat:

AV: *„...az összes nemzeti ünnepről megemlékeznek, ...ami mellé igazából nem tudunk betársulni, mert ezek ...az intézmény keretein belül létrehozott, tanárok által támogatott rendezvények. Igazából csak csatlakozni tudunk hozzájuk...”* (DSZ03)

A hallgatói szervezetek egymástól való elszigeteltsége összefügghet a két felsőoktatási intézmény szembenállásával, mint ahogyan arra az egyik hallgatói szervezet vezetője finoman utalt is az interjú során:

AV: *„...mert azt nagyjából lehet sejtetni, hogy a két nagyobb kárpátaljai felsőoktatási intézmény között vannak súrlódások, tehát a főiskola és az*

Ungvári Nemzeti Egyetem között, és a két szervezet próbálja áthidalni, hogy ne legyenek ezek a megkülönböztetések...” (DSZ01)

A szembenállás valószínűleg további akadályokat képez egy kárpátaljai magyar hallgatói ernyőszervezet kialakításában. 2011 környékén jött létre a kárpátaljai magyar doktoranduszok összefogására irányuló doktorandusz szervezet, amely kb. 20-25 aktív tagot számlál. A szervezet növekedési tere célcsoportjából adódóan meglehetősen szűk, hiszen jelenleg maximum 200-230 doktorandusz hallgató van Kárpátalján, egy részük ráadásul nem is aktív kutató. Mindemellett a célcsoport nem koncentrált, aktivistái meghatározóan Magyarország különböző egyetemein végzik kutatómunkájukat, ingáznak Kárpátalja és az anyaország között. A szervezetet a beregszászi főiskola egykori hallgatói alapították, de aktivistái között az ungvári egyetemről származó PhD-hallgatókat is megtalálunk, tehát egyfajta laza áthidaló szerepet tölt be a két felsőoktatási intézmény között, szerepe azonban ennek a szervezetnek sem jelentős.

Az interjúk készítésének időpontjában nem létezett funkcionáló ifjúsági politikai mozgalom Kárpátalján. Mint ahogyan a bevezetőben is utaltunk rá, az interjúk készítésének időpontjában jelentős változások mentek végbe a kárpátaljai magyar politikában, interjúinkat az UMDSZ-hez kötődő, már megszűnt ifjúsági párt egykori vezetőjével, valamint a KMKSZ-hez kötődő, akkor még hivatalosan meg nem alakult ifjúsági mozgalom vezetőjével készítettük. A helyzet sajátosságából adódóan kérdéseinket a múltbéli folyamatokra fókuszáltuk, megállapításaink a tanulmány hátra lévő részében hozzávetőlegesen a 2013-as év végéig tartó időszakra vonatkoznak. A szervezetek felmorzsolódása, életképtelensége vélhetően összefügg azzal, hogy az anyapártok részéről nem érkezett erős erkölcsi vagy anyagi támogatás a párt ideológiája mentén szerveződő ifjúsági mozgalmak irányába:

AV: „...ahogy mondtam, próbáltunk aktívak lenni, próbáltunk megszervezni saját magunk, de nagyon nehéz ez, ha a nagy szervezetnek nem férünk bele az elképzelésébe. Sajnos ez negatív tényező volt. Az elnök nem társszervezetként tekintett ránk, hanem egy ellenszerveződést látott az ifjúsági kezdeményezésben. Nagyrészt így megvétózva a szervezet legitimitációját.” (PSZ02)

Az ifjúsági politikai szervezetek hiánya felveti a kisebbségpolitikai szereplők megfelelő utánpótlásának megoldatlanságát is, amelynek következményei a belpolitikai változásokkal együtt láthatóvá is váltak:

*AV: „Sajnos nem figyeltek oda ránk akkor, amikor oda kellett volna, hogy figyeljenek. **Ha akkor odafigyeltek volna ránk, én ezt most is sokszor mondom ...[neki]..., ha tényleg azt a kellő figyelmet kaptuk volna tőletek, ami kellett volna, ha próbáltatok volna minket istápolni, próbáltatok volna segíteni, akkor most lenne helyettetek egy kinövekvő nemzedék, akiket meg tudnátok szólítani. És mivel ti nem tudjátok összefogni, mi össze tudnánk fogni.” (PSZ02)***

A két kárpátaljai magyar párttól függetlenül egyéb ifjúsági politikai kezdeményezések nem formálódtak – pozitív hozadékanak tekinthető, hogy a kétsíkúság fennmaradása megakadályozta a kárpátaljai magyar kisebbség további széttöredezését, ugyanakkor politikai megújulást sem indukált. Az alábbi interjúrészlet kiválóan rávilágít a megújulás, a független politikai mozgalmak elindításának dilemmáira:

AV: „Viszont azt is szem előtt kell tartani, hogy egy ifjúságpolitikai szervezet az nem kezdhet el politizálni egy nagy szervezet nélkül, ami mögé fel próbál állni, és amit próbál erősíteni a saját tevékenységével. Ezek olyan problémák, amelyeket nem lehet úgy megkerülni. Nyilván mi is meg tudtuk

volna szervezni, akkor nem az anyapárttal egyező néven, hanem teljesen új szervezetként Ezzel szerintem többet ártanánk, mint használnánk, mert felvetné a kérdést maga után, hogy mégis kik mögött állunk, mit szeretnénk és amúgy is megosztott Kárpátalján nem biztos, hogy pozitív dolgokat szolgálna.” (PSZ01)

MOZGÓSÍTÁS

Az interjúalanyok többsége megemlíti a fiatalok körében tapasztalható passzivitást és közömbösséget, amely mozgósítási nehézséget okoz mindegyik szervezet számára. A passzivitás azonban nem sajátos kárpátaljai jelenség, az interjúalanyok a közönyösség fő okaként a digitális korban kialakult antiszociális magatartást, elzárkózást okolják.

AV: „A másik nagyon nagy probléma, szerintem, hogy kedvetlenek a diákok, tehát nagyon nehéz őket megmozgatni, ha már meg vannak mozdítva, akkor...”

AK: Közöny?

AV: **Igen, közönyösek, de szerintem ez szintén nemcsak nálunk, ez Kárpát-medencei, európai, világszinten ez van.** Én minden egyes beszédemben Kárpátalján elmondom azt, hogy le kell szállni a Facebookról és ki kell menni a rendezvényeinkre és kulturálódni, szocializálódni – ez a fontos.” (DSZ03)

Ugyanakkor az egyik politikai ifjúsági szervezet vezetője felhívta a figyelmet arra, hogy az ifjúsági civil mozgalmaknak nincsenek erős hagyományaik, többek között ezzel magyarázta azt, hogy a fiatalokat nehéz politikai síkon megszólítani:

AV: „Ahogy mondtam, itt évek maradtak ki... **van egy olyan generáció, amely nem tapasztalta meg, hogy léteznek ifjúsági politikai szervezetek.** ... Az említett egyházi ifi szervezeteken

és még a cserkészszövetségen kívül nem nagyon van olyan szervezet, amely igazán meg tudja mozgatni a fiatalokat...” (PSZ01)

Egy másik interjúalany szerint a politikai síkon történő mozgósítási nehézségek sokkal inkább a politikai megosztottságból, mint az általános értelemben vett közömbösségből fakadnak. A pártérdek vezérelte politikai gondolkodás, a toborzási célok előtérbe helyezése miatt nem képesek arra, hogy a fiatalok számára vonzó perspektívát mutassanak, a szervezetek nem törekednek arra, hogy tényleges ifjúságpolitikai tevékenységet végezzenek:

AK: „Ez a Kárpátalján uralkodó kettéosztottság miatt van, a politikai fragmentáció miatt van, vagy azt gondolod, hogy azért nem tudtatok volna mást megszólítani, mert a fiatalok közönyösek a politikával szemben?

Szerintem ilyen 70-30, szóval **70%-ban inkább a kettéosztottság miatt, 30%-ban pedig azért, mert a fiatalok közönyösek.** De hát miért közönyösek? **Azért közönyösek, mert nem foglalkoznak velük. Szóval itt vagy toborozás megy egyik oldalra, vagy másik oldalra...** kimondottan egy olyan szervezet, ami csak azt mondja, hogy gyertek fiatalok, mert itt vagyunk, van több szervezet, fogjunk össze, csináljunk egy közös tanácsot, ifjúsági tanácsot, kárpátaljait, próbáljuk meg azt csinálni, igen ... én sajnos nem tapasztaltam.” (PSZ02)

Az egyházi ifjúsági szervezetek sikere az anyaegyház jól kiépített társadalmi hálózata mellett a hatékony mozgósítási technikákban is rejlik. Az aktív személyes kapcsolattartás mindegyik szervezet esetében megjelenik, a leghatékonyabb szervező eszköznek minden esetben ez bizonyult. Mindemellett felismerték a modern kommunikációs eszközök, az internet adta lehetőségeket és aktív kommunikációs felületként használják, amit az egyházi konzervativizmussal szemben egyfajta megújulásként is értelmezhetünk:

AV: „Stratégiát váltottunk, három éve. Próbáltunk dacolni az elektronikai dolgokkal, de rájöttünk arra, hogy az a célközönség, akit mi meg óhajtunk szólítani, leginkább elektronikus formában gyakorolják a közösségi életüket, tehát a Facebookon és egyéb mindenféle közösségi portálokon, és hát mi is alkalmazkodtunk ehhez, és hozzáfogtunk egy igen erős, aktív Facebook-kampányhoz. Illetőleg, amit mind a mai napig fontosnak tartunk, az az élő szó. Megpróbálunk minden alkalomra személyesen megkeresni annyi embert, amennyit csak lehet. **Szólunk a középszintű szervezetek vezetőinek, középszintű szervezetek szólnak az alapszervezetek vezetőinek és az alapszervezetek vezetői pedig szólnak annak a 10-15-20 gyereknek, akiket el tudnak érni. Ez által tudunk így élő szóban eljutni 1200 főhöz is.**” (EIESZ02)

A fenti interjúrészletből az is kiderül, hogy a jól strukturált, megyeitől a lokális szintig terjedő szervezeti háló kulcseleme a hatékony mozgósításnak. Az egyházi szervezeteken kívül a hasonló, jól kiépített szervezeti struktúrával rendelkező csoportok jellemzően sikeresebbek a fiatalok mozgósításában.

A mozgósítási nehézségekkel szemben viszont a legtöbb esetben azt látjuk, hogy azok a fiatalok, akiket sikerült megszólítani, szívesen vesznek részt különféle önkéntes munkákban, szervezési vagy akár szociális feladatok ellátásában. Az interjúk alapján arra következtethetünk, hogy ennek oka a társadalmi hasznosságra, személyes sikerélmény megélésére vonatkozó igény:

AV: „Ez a Felvételi tájékoztató végül is szakmailag annyira nem áll senkihez közel és nem ad pluszt szakmai körökben a doktoranduszoknak, mégis azért vállalnak nagyon szívesen részt benne, mert annak idején, **mikor mi voltunk ebben a helyzetben, akkor nekünk nem volt ilyen segítségünk, nem adtak a kezünkbe ilyen kiadványt... És talán a**

sikerélmény. Látják azt, hogy ennek a kiadványnak haszna van és hálásak a diákok.” (DSZ02)

A sikerélményre való törekvés összefügghet a kárpátaljai fiatalok körében tapasztalható önbizalomhiánnyal, a jelenségre több interjúalany is felhívta a figyelmet. Egyikük világosan, saját példáján keresztül fogalmazta meg, hogy a másodrendűség érzése hogyan vezethető vissza az államnyelv ismeretének hiányára, a kisebbségi lét problematikájára:

VA: „...tudod pszichológiailag is, hogy nem beszélve a nyelvet, alárendelve érzik magukat, másodrendűnek az ukránokkal szemben. Sokan úgy gondolják, akibe megerősödött ez az érzés, hogy ők nem ide tartoznak, s azért is akarnak elmenni Magyarországra. S valaki meg is találja a helyét, valaki nem. **Valaki arra jön rá, hogy oda se tartozik. Én nagyon sokáig azt éreztem, hogy sem Ukrajnához nem igazán tartozom, nem érzem hazámnak, viszont Magyarországot sem igazán, ott is sokáig voltam részképzésen, és különböző személyiséggel találkoztam, és ott sem éreztem magam igazán otthon, mint Kárpátalján. De szerintem ez változik az évek során az emberben is.**” (EISZ01)

Az ifúsági szerveződés azonban hozzájárul ennek az önbizalomhiánynak a leküzdéséhez, a közösséghez való tartozás biztonságérzetet teremt a fiatalok számára, ösztönző közegben proaktívvá válnak, erősödik az önbizalmuk, ahogyan erre az alábbi interjúrészlet is rávilágít:

AV: „Nekem egy kicsit az a tapasztalatom a fiatalokkal, akár az itteni önkéntes csoportjainkkal vagy a munkácsiakkal, akikkel intenzívebb kapcsolatban vagyok, hogy ők valami miatt talán szívesebben részt vesznek egy-egy programban úgy, hogy kicsit ők is beleteszik a magukét, valamit csinálnak benne. [...] Ételosztás egyébként, vagy hajléktalanoknak

adott esetben segítségnyújtás. Ez valahogy ilyen szociális érzékenységet érinti meg és akkor emiatt csinálják szívesen, hogy ők is tudnak valamilyen jót tenni másokkal, és ez sokat számít nekik, tehát ez **egy olyan motiváció, hogy ők jót tudnak tenni, ők tudnak valamit tenni, tehát ők azt érzik ilyenkor, hogy fontosak a közösségben, fontosak a társadalomban, hozzá tudnak valami jót tenni az embereknek az életéhez. Önbizalmuk növekszik ezzel egy kicsit, értékesebbnek érzik magukat, és ez pszichológiailag fontos.**” (EIESZ03)

Erős ifjúsági közösségek mérsékelhetik az elvándorlási hajlandóságot, az asszimilációt, fontos szerepet tölthetnek be a kárpátaljai magyar kisebbség fennmaradásában. Az alábbi interjúalany az általános létbizonytalansággal, a jövőkép hiányával összefüggésben emeli ki az ifjúsági közösségeknek a kárpátaljai magyarság megtartásában játszott szerepét:

AV: „...az ifjúság problémája... ha általánosságban kéne mondani, akkor a jövőkép hiánya. Tervezhető jövőképnek a hiánya, a továbbtanulási és majd munkába állási esélyeknek a csökkenése, pont a nyelvi problémák miatt. A közösségek hiánya... **Tehát a fiataloknak csak egy kis hányada tartozik valamilyen magyar közösséghez, és ez megmutatkozik abban, hogy ha valaki nem érzi valahova tartozónak magát, akkor ő könnyen elvész a tengerben, illetve nagyobb az esélye annak, hogy a kárpátaljai magyar közösséget elhagyja, vagy asszimilálódik, vagy kivándorol.**” (EISZ01)

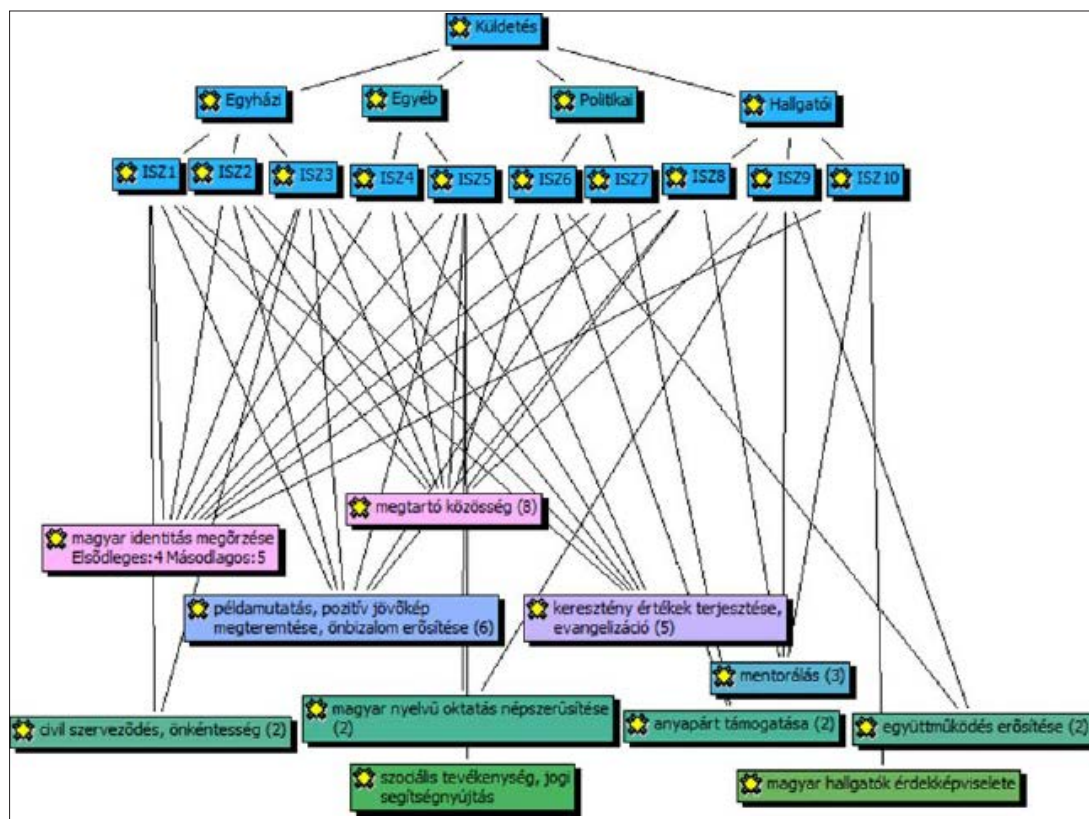
SZERVEZETI CÉLOK, KÜLDETÉS

Megtartó közösség kialakítása

Talán a közösségi lét hiányának problémájára adott válaszként értékelhető, hogy a megkérdezett vezetők a szervezet küldetésének megfogalmazása során a legtöbb esetben egy olyan közösség kialakítását nevezték meg, amely vonzó tud lenni a fiatalok számára, ezután következnek csak a magyar identitás erősítésére, a pozitív jövőképre, a példamutatásra való törekvések mint leggyakrabban említett célok.

A közösségszervezés egyúttal olyan megtartó közösség kialakítására is irányul, amely elősegíti a szülőföldön való megmaradást. Ez a törekvés különösen felértékelődik a nagyfokú elvándorlással szemben. A nehéz anyagi körülményekkel és a létbizonytalansággal szemben a közösségen belüli támogatás segítséget nyújthat a szülőföldön való érvényesülésben:

AV: „az utóbbi években, az azt megelőző évekhez képest arányaiban sokkal többen mennek ki Magyarországra, mint most. Ez a tanulmányok miatt is, merthogy anyanyelvükön tudják végezni, meg hát úgy látják ők is, hogy itt nem tudnak olyan egzisztenciát biztosítani maguknak, mint odaát. Ha ott befejezik az egyetemet, főiskolát, akkor lehet, hogy jobb álláslehetőséget kapnak, mint Kárpátalján. Kicsit célunk a szülőföldön való megmaradás elősegítése is, tehát, hogy ne menjenek innen el a fiatalok... **Azt tapasztaljuk, hogy ha van egy jó közösség, van egy jó csapat, akkor lehet, hogy könnyebben itthon maradnak és megpróbálnak itt érvényesülni...**” (EIESZ01)

1. ábra. Az interjúalanyok által megfogalmazott legfontosabb szervezeti célok

(Forrás: interjúk)

Az erős közösségek egyúttal hozzájárulnak ahhoz is, hogy az elszármazott fiatalok kapcsolata ne szakadjon meg a szülőfölddel, sőt, egzisztenciája, kialakult kapcsolatrendszere révén támogatást tudjon nyújtani a szülőföldi magyar kisebbség számára. Az online kommunikációs eszközök elterjedésével lehetővé vált a napi szintű és aktív kommunikáció, ezáltal a külföldön élő fiatalok is be tudnak kapcsolódni a szervezetek munkájába:

AV: „Nem baj az, ha valaki elmegy Magyarországra, Nyugat-Európába, akár hosszabb időre, két, három, öt évre, de elsődleges szempontnak tartjuk azt, hogy ha egy mód van rá, jöjjön vissza. Ha olyan körülményei adódnak, hogy nem jön vissza, az sem tragédia, nem így könnyeljük el. Hanem akkor, ha tud, onnan segítsen, onnan támogasson

bennünket és most a szó legpozitívabb értelmében mondom ezt, nem feltétlenül csak anyagiak azok, amik nagyon fontosak, hanem fontosnak tartjuk a lelki támaszt vagy az ötleteket, vagy pl. most videó kampánnyal fogunk megjelenni [a segítségükkel]... a világ nagyvárosaiban... (EIESZ01)

Példamutatás, pozitív jövőkép

Ukrajna rossz gazdasági teljesítménye, a kialakult belpolitikai feszültség rányomja a bélyegét a kárpátaljai magyarság mindennapjaira is. A besorozástól való félelem, rohamosan romló gazdasági körülmények felerősítik a migrációs szándékot, a munkanélküliség, a politikai és gazdasági helyzet kiszámíthatatlansága általános létbizonytalanságot okoz. Az országban 2014 tavaszán uralkodó hangulat

az alábbi interjúrészeket keresztül jól érzékelhető:

AK1: „...„a kárpátaljai fiatalok helyzetét hogyan látod? Konkrétan, szerinted mi a legnagyobb kihívás, ami most előttük áll?

AV2: Bizonytalanság, bizonytalanság... tehát most olyan menekülőre vannak fogva... tehát **most hogyha egyszer józan ésszel gondolkodsz, akkor, akinek józan esze van, az menekül innen.** Ez most egy nagy kérdés, tehát a létbizonytalanság, ez az élet bizonytalanságon át, odáig ugye, hogy most a behívókkal együtt a fiúkat viszik, ez a helyzet, ami a legrosszabb most. Ez rettenetes, ebben a helyzetben.” (EIESZ01)

AK2: „Létbizonytalanságnak, kilátástalanságnak van-e köze egyébként mondjuk ahhoz, hogy nem beszélük az ukrán nyelvet...?

AV2: Nincs. Ez eleve úgy hát nekünk duplán van... kisebbségként egy ilyen országban... akkor gondoldj bele, hogy ez milyen bizonytalanság... nem beszélve az anyagi gondokról, anyagiakban nagyon nagy probléma van. **Tehát amikor heti rendszerességgel emelik a kenyér árát, vagy a benzin árát, vagy emelkedik az euró vagy éppen a forint, s mondjuk van két gyereked, akit taníttatsz Magyarországon és forinttal kell támogatni, akkor ugye egy jó kereső család is nagyon bele tud rokkanni, ebbe a dologba.**” (EIESZ02)

A fiatalok körében tapasztalt elhelyezkedési nehézségekre, perspektívanélküliségre adott válaszként a szervezetek többségénél megfogalmazódik a példamutatásra, a pozitív jövőkép megteremtésére irányuló törekvés is. Az elmondottakból érzékelhető, hogy a közösségek megbecsült, sikeresebb tagjai képesek ösztönözni a fiatalokat a helyi lehetőségek feltérképezésére, pozitív példán keresztül rámutatni arra, hogy lehet boldogulni a nehéz

feltételek ellenére is, amely további megtartó ereje lehet a kárpátaljai magyar kisebbségnek:

AV: „Lelkipásztor vagyok itt... **Én azt csináltam, hogy amikor jött a válság, és azt mondtam, hogy akkor kezdünk egy kicsit gazdálkodni – szó szerint: állatokat nevelni, eltartani a családomat, s ezzel próbálok egy ilyen ösztönző erőt kialakítani.** Ha nekem nem esik le a korona a fejemről, meg a palást a hátamról, hogy disznót etetek, akkor gondolom másnak sem. **Tehát ezt én most tudatosan így élem meg. Meg szeretném mutatni azt, hogy a Kárpát-medencében egy család a háztájiból meg tud élni, a szükséges dolgokat meg tudja termelni.**” (EIESZ02)

Magyar identitás

A magyar identitás erősítésére való törekvés a megkérdezett tíz szervezetből kilenc esetben megjelenik. Mindössze egyetlen hallgatói szervezet nem szerepeltette céljai között, ez a sajátosság azonban helyzetéből adódik – a szervezetnek otthont adó felsőoktatási intézmény számtalan programmal és történelmi megemlékezéssel ápolja a magyar történelmi gyökereket, ebből adódóan a hallgatói szervezet kizorul az ilyen típusú programok szervezéséből. A többi kilenc szervezet esetében a magyarságtudat erősítése megjelenik a szervezeti célok között, azonban a célhierarchia különböző szintjein. Azoknál a szervezeteknél, amelyek inkább a magyar peremterületeken működnek, a magyar identitás megőrzésére való törekvés egyértelműbben fogalmazódik meg, mint a többi szervezet esetében⁵, működésük során a magyar identitás ápolásához kötődő programok közvetlenül megjelennek:

⁵ Az általánosítás nem teljes, a tömbmagyarságban működő szervezetek közül a magyar identitástudat erősítésére való törekvés megjelenik a kárpátaljai cserkészknél is, amely talán a cserkészmozgalmak magyar szocializációs szerepével hozható összefüggésbe, mint ahogyan az az amerikai magyarok esetében is kirajzolódott. Bővebben lásd.: Papp Z. Attila 2008

AV: „Múlt évben megrendeztük az első, kárpátaljai fiatalokat megmozgató felvonulást március 15-ére, ahol a székely testvéreinkkel való autonómiai törekvések mellett szeretnünk volna mi is kiállni. Nagy sikere volt, rettentően borzalmas fagyos, hófúvásos időben is össze tudtunk gyűlni több tucatnyian és levonulni magyar székely zászlókkal ... a központi rendezvényre. Ezen az éven politikai viszonyok miatt nem szeretnünk volna, hogy esetleg felbujtóként tüntessenek fel minket, de reméljük, hogy ez egy hagyományteremtő alkalom volt és lesz folytatása. (...) ...kárpátaljai magyar egyetemistáknak magyar értelmiségnek szervezünk kultúrrendezvényeket, ahol lehetőségeket adunk a fiatal magyar kárpátaljai művészeknek felvonultatni műveiket és megmutatni magukat a közönségnek” (...) **A gólyatáborunkban van Kárpát-medence műveltségi vetélkedő és kvíz, amelyben minden, ami Kárpát-medencéhez és magyarsághoz kapcsolódik, megtalálható. Felmérjük a diákoknak a tudását arról, hogy mennyit tudnak a saját lakóhelyükről és a volt magyar területekről. Általában az elsősök elég rosszul állnak, tehát nagyon sokat nem tudnak, de a tábor végére – nagyrészt ennek a vetélkedőnek köszönhetően – rengeteget megtudnak a Vajdaságról, Romániáról esetleg Órvidékről, Partiumról és még sorolhatnám...**” (DSZ03)

Öt szervezet esetében az identitástudat megerősítésére való törekvés nem jelenik meg tudatosan. E szervezetek inkább a tömbmagyarság körében szerveződnek, magyarságukat tulajdonképpen természetes, született adottságként kezelik:

AV: „Szoktunk beszélgetni arról, hogy magyarok vagyunk, meg mit jelent magyarnak lenni, meg figyelemmel kísérjük a magyarországi politikai helyzetet is, és ezekről is szokott lenni egy-egy csoportozáson belül beszélgetés. Néha föl szoktam hívni a figyelmüket, hogy azért legyenek büszkék arra, hogy magyarok. **Úgy különösebb magyar nemzetstratégiánk**

nincs, hanem talán inkább hozzádéma ennek az egésznek, hogy magyarok vagyunk, a magyarságunkat is azért megőrizzük, magyarul beszélünk a csoportozáson, csak magyar fiatalokkal foglalkozunk, csak magyar fiatalok vannak az önkénteseink között”. (EIESZ03)

Magyar nyelvű oktatás népszerűsítése

Annak ellenére, hogy az identitástudat erősítésére való törekvés közvetlenül nem fogalmazódik meg az említett öt szervezetnél, közülük kettő is (és csak e két szervezet) kifejezett célként fogalmazta meg a magyar nyelvű beiskolázásnak, a magyar nyelven folyó felsőoktatásnak a népszerűsítését, amely konkrét programokon keresztül is megjelenik:

AV: „Volt tavaly egy ilyen kampányunk ezzel kapcsolatban, amit szeretnénk folytatni, tehát propagálni azt, hogy a szülők magyar óvodákba, iskolákba írássák a gyerekeiket, ha kell, akkor mi segítünk nekik. Már lehet online regisztrálni őket óvodákba is pl., mi segítünk nekik a regisztrálásban.” (EISZ01)

Mindkét esetben viszonylag újkeletű, 1-2 éve elindított programokról beszélhetünk, azonban rendkívül fontos válaszlépésként értékelhetőek a kárpátaljai magyarok körében felerősödött, ukrán tannyelvű intézményekbe való beiskoláztatási gyakorlattal szemben. Dobos Ferenc 2011-ben megjelent kutatási adatai szerint a másfél évtizeddel ezelőtti állapothoz képest mintegy 18%-kal több magyar anyanyelvű szülő íratta be gyermekét ukrán tannyelvű iskolába.⁶ A folyamat előzmények nélküli, tehát ezek a szülők még magyar iskolákban végezték tanulmányukat, a fordulat asszimilációs következményei rendkívül aggasztóak. A tanulmány rámutat, hogy a folyamat vélhetően összefügg az ukrán oktatáspolitikában tapasztalt negatív

⁶Dobos 2011:17

fejleményekkel⁷, mindazonáltal nem okolhatóak kizárólagosan az anyanyelvű oktatástól való elfordulásban. A már említett elhelyezkedési nehézségek, a mostani szülőgeneráció által megélt válságos évtizedek, rossz gazdasági körülmények hatására gondolhatják azt a magyar szülők, hogy az államnyelv ismeretében gyermekeik előtt szélesebb perspektívák nyílnak meg. E várakozásokkal szemben azonban aggasztóak azok a tanulmányi eredmények, amelyet az ukrán iskolákban tanuló magyar diákok produkálnak: azt tapasztaljuk, hogy a kilencvenes évek közepéhez képest a kárpátaljai ukrán iskolába járó gyerekek többségi nyelvtudása számottevően romlott.⁸

Keresztény értékek

A kárpátaljai közösség vallásossága a szervezeti célok megfogalmazása során is felszínre kerül: a keresztény értékekkel való erős azonosulás az egyházi szervezeteken kívül további két civil szervezetnél is határozottan megjelenik, tehát a megkérdezett ifjúsági szervezetek felénél.

AV: Minden programunkon az egyik legfontosabb célunk a keresztény értékek és a magyar nemzeti öntudatnak az ápolása, azonkívül, hogy próbálunk helyileg összetartó és egymáson segítő csoportokat kialakítani minden községben.” (EISZ02)

A képet árnyalja, hogy mindkét szervezetnek szoros kötődése van a kárpátaljai magyar egyházakhoz, ugyanakkor alátámasztja a fentiekben már több szempontból is taglalt tény, hogy az ifjúsági szerveződésekben a történelmi egyházaknak meghatározó szerepe van Kárpátalján. Az egyik egyházi ifjúsági szervezet

vezetője (interjúján kívül) úgy fogalmazta meg ennek egyik legfontosabb következményét, hogy a kárpátaljai magyar politikumnak is fel kellene ismernie azt, hogy jelenleg az egyházak azok, amelyek a legnagyobb tömeget tudják megmozgatni Kárpátalján, így sikeres nemzetpolitika az egyházi szervezetek közreműködése nélkül nem valósulhat meg. A megállapítást árnyalja a mélyinterjúkkal párhuzamosan zajló politikai átrendeződés a kárpátaljai magyar pártok körében, amelynek egyik első állomása az volt, hogy az egyik magyar párt új vezetősége közös tanácskozásra hívta a kárpátaljai magyar történelmi egyházak vezetőit.

Az utánpótlás-nevelés szempontjából eltérő jellegzetességeket találunk. A kisebb, fiatalabb vezetők által működtetett szervezeteknél inkább érzékelhető rugalmasság és törekvés a „stafétabot” átadására, míg nagyobb szervezeteknél idősebb, akár harmincas-negyvenes éveikben járó vezetők is előfordulnak. A „kiöregedés” nem mondható általánosnak, az egyházi és az egyházhoz szorosabban kapcsolódó ifjúsági vezetők körében azonban jellemző.

EGYÜTTMŰKÖDÉS

Kapcsolat egymással

Az interjúk alapján felvázolt kapcsolati hálóból azt látjuk, hogy a szervezetek közötti együttműködés viszonylag aktív, a megkérdezett tíz civil szervezet közül nyolc valamilyen közös tevékenység révén kapcsolódik egymáshoz, ugyanakkor a legnagyobb aktivitás leginkább az egyházi szervezetek, valamint a hozzájuk szorosan kötődő civil szervezetek körében figyelhető meg.

A közösen szervezett programok mellett megjelenik egymás támogatása, és közösen megvalósított társadalmi akciók is.

⁷ az ukrán nyelvű emelt szintű érettségi kötelezővé tételével (2008), az egyházi líceumok költségvetési támogatásának megvonásával, a tankönyvek fordításának letiltásával (2010)

⁸ Dobos 2011:41

AK: „Említetted, milyen nagyon erős kapcsolatok van. Mennyire jelenik meg ez a szorosabb együttműködésben?”

AV: Nagyon sokféle tekintetben. Pl. kárpátaljai magyar ifjúsági drog prevenciós sportnapot fogunk szombaton tartani első alkalommal. Ezen a sportnapon 400 fiatal fog részt venni, római katolikusok, görögkatolikusok, cserkészek stb., tehát mindenki eljön, focizunk egyet stb. Jönnek Magyarországról is szakemberek, prezentálnak majd... Aztán a környezetvédelemre is igyekszünk hangsúlyt fektetni: közös szemétszedést szervezünk, illetve felvetődött, hogy idén első alkalommal megszervezzük a kárpátaljai várromok takarítását, mivel nagyon rossz állapotban vannak. Meg fogjuk szervezni az ifjúsági keresztény várjátékokat is, az Királyházán kerül majd megrendezésre... természetesen közösen csináljuk ezt a többi szervezettel...” (EIESZ01)

Mindössze az egyik legnagyobb egyházi szervezet esetében tapasztalhattunk bizonyos fokú elzárkózást a többi egyházi és civil mozgalom irányába, amely feltehetően a szervezet méretéből fakad. Az egymásra utaltság ez esetben kevésbé jellemző, mint a kisebb szervezeteknél.

AV: „...konkrét együttműködésünk nincsen, nem csináltunk még közösen semmi ilyesmit...”

„AK: Versengés, elzárkózás nincs? Mindenki csinálja a maga dolgát?”

„AV: Szerintem nincs, vagy is én úgy érzem, hogy nincs ... Nincs is miért versengenünk, mindenkinek megvan a saját területe... (egyházi szervezet vezetője)”

A hallgatói szervezetek is aktívan bekapcsolódnak az együttműködési hálóba, azonban ők inkább az egyházi és egyéb hazai civil szervezettel működnek együtt. A fentiekben felvázolt, a felsőoktatási intézmények közötti

elszigeteltség feltehetően közrejátszik ebben, leginkább a doktorandusz vonalon figyelhető meg a közeledés, az együttműködésre való törekvés.

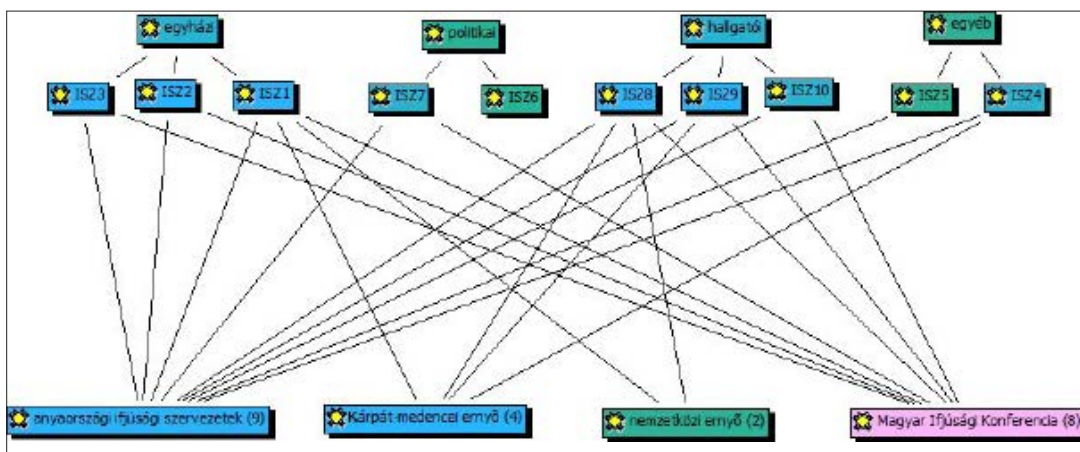
A politikai ifjúsági mozgalmak ebben a körképben önálló, az együttműködésbe eddig igazán be nem kapcsolódott szigeteket alkotnak. A kárpátaljai magyarság körében is jellemző erős politikai megosztottság e szervezetek szintjén is megjelenik:

AV: „Megosztottság... Ez Kárpátalján is megfigyelhető. Most nem szeretnék belemenni, mindenki tudja, tisztában vagyunk az érdekvédelmi szervezeteinkkel... Ez eleve egy nagy probléma. **Így volt ez az ifjúsági szerveződésekkel is. Ők nem mindig tudtak összedolgozni – és most nagyon szépen fogalmaztam... Ez a megosztottság sok konfliktust szült, ezen mindenképp túl kell lenni és megpróbálni egységet teremteni...**” (PSZ01)

A megosztottság és az azonos célcsoport következtében a közöttük folyó versengés erős, azonban, mint a fenti interjúrészletből is kiolvasható, a szervezetek/megszűnt vezetőinél gondolati szinten megfogalmazódott az együttműködésre való igény. Figyelembe véve azt, hogy az egyik magyar párt a 2014 tavaszán zajló belpolitikai fordulat során tulajdonképpen felmorzsolódott, talán az ifjúság körében is pozitív folyamatokat indukálhat a politikai egységesülés területén.

Nemzetközi együttműködések

A szervezetek többsége nemzetközi kapcsolatokkal is rendelkezik, leghangsúlyosabban az anyaországi ifjúsági társszervezetek körében, és többségük a Magyar Ifjúsági Konferenciának is tagja, bár eltérő aktivitással.

2. ábra. A kárpátaljai ifjúsági szervezetek nemzetközi kapcsolatrendszere

(Forrás: interjúk)

A megkérdezett ifjúsági szervezetek közül csupán egyetlen egy nem rendelkezik anyaországi kapcsolatokkal, inkább az ukrán ifjúsági szervezetekkel működött együtt, ami részben a szervezet vezetőjének személyes kapcsolataira, az ön maga által is megfogalmazott kettős identitásra vezethető vissza:

AV: „...még egyszer visszatérek arra, hogy nekem ilyen két közegű gyerekkorom volt, meg rengeteg ismerősöm. Ungváron nőttem fel és az ukrán ifjúsági szervezetek közt is nekem rengeteg ismerősöm volt, és velük is együtt dolgoztunk.” (PSZ02)

Ukrán ifjúsági szervezetekkel való együttműködés a többi szervezet esetében nem fordult elő, viszont erős kapcsolatokat ápolnak az anyaországi társszervezetekkel. Kétoldalú együttműködések és anyaországi ernyőszervezetekbe való beintegrálódás, aktív személyes kapcsolattartás a megkérdezett szervezetek többségére jellemző. Az együttműködési formák sokoldalúak.

A szervezeti rendezvényeken való kölcsönös részvétel, a kapcsolatok szoros ápolása többnyire jellemző, az anyaországi és Kárpát-medencei szervezetekkel kialakult baráti

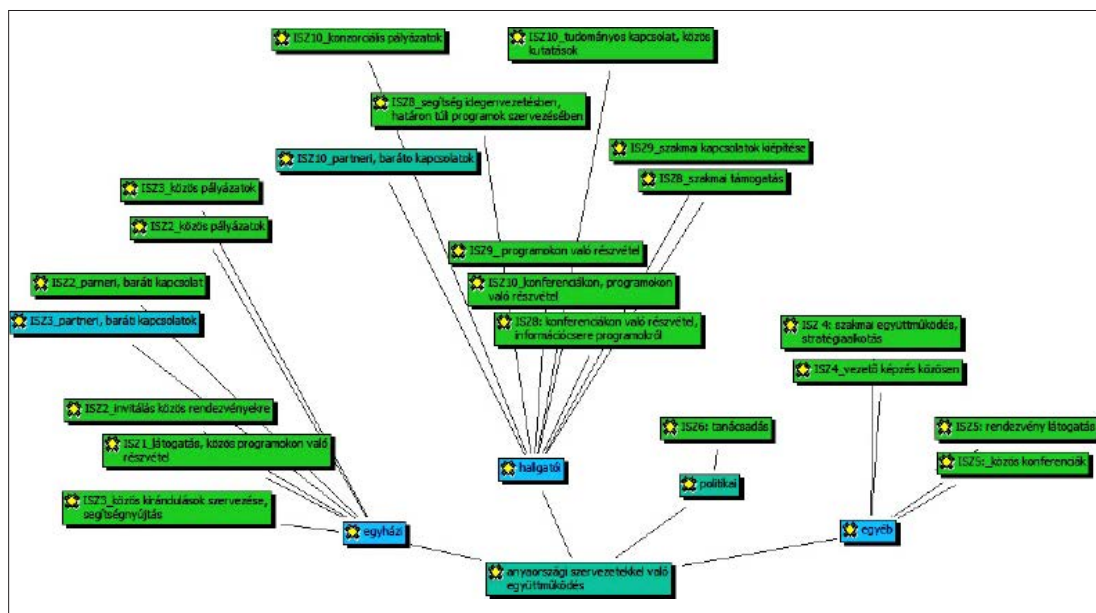
közösségek jelentőségét az interjúalanyok több esetben is hangsúlyozták:

AK: „Tehát akkor, hogy ha van valami rendezvény, akkor meghívjátok egymást?”

AV: Igen, így van. De évente kétszer találkozunk is. Tehát ez a mozgalom évente kétszer összejön, mindig más területen. Az idén itt lett volna most az első fél éves nálunk, de akkor alakult ki ez a háborús helyzet, így aztán nem jöttek el. Áttettük a helyet... nagyon jó szerveződés ez.

AK: Tehát szoros is az együttműködés? Facebookon vagy e-mailben akár heti szinten is tartjátok a kapcsolatot?”

AV: Van levelezőlistánk, de igazából ez most már egy baráti közösségé vált, most már annyira szoros, hogy tényleg barátként tekintünk egymásra...” (EIESZ02)

3. ábra. Anyaországi társszervezetekkel való együttműködési formák

(Forrás: interjúk)

A személyes kapcsolattartást korlátozzák az utazásokhoz kötődő költségek, melyek jelentős anyagi terhet jelentenek a kárpátjai szervezetek számára. Egyes vezetők ilyen okokra hivatkozva nem vesznek részt a társszervezetek vagy az ernyőszervezetek rendezvényein, például a Magyar Ifjúsági Konferencián sem, ugyanakkor rájuk sokkal inkább jellemző a gyenge kapcsolati háló, a finanszírozási források hiánya is. Az egyik hallgatói szervezet vezetője például csak nagyon gyenge, bár létező kapcsolatokról tudott beszámolni, a többi hallgatói szervezet által jól ismert pályázati lehetőségek, közös programok nem voltak ismertek számára. A kapcsolatépítés hiánya jól látszódik a gyenge szervezeti működésben, a Kárpát-medencei együttműködési folyamatokból való kirekesztődésben is. Az alábbi interjúrészletből az is kirajzolódik, hogy a vezetői passzivitáshoz inkább egyoldalú együttműködési formák köthetők:

AV: „Hívtak minket most tavasszal az ELTE bölcsésztudományi karának egy konferenciájára is, két embert hívtak, ott nem jelentem

meg, az is egy ilyen Erasmus Plusz program volt... Vannak országos szervezetek, amiknek a nevét most nem tudom hirtelen felsorolni, talán a MIK, Magyarországi Ifjúsági Konferencia, ami nemrég volt. Van egy-két srác, akik anno HÖK-tagok voltak. Akkor ők már-már vérre menően azt tüzték ki maguk elé, hogy megpróbálnak terelgetni minket ..., és ők felhívták mindig a figyelmünket arra, hogy milyen nemzetközi és intézményi konferencia lesz a közeljövőben, mint most ez a MIK ... Az a gond ezekkel a rendezvényekkel, hogy általában engem személyesen ... nem hív meg, hanem egy 3. személyen keresztül értesültünk arról, hogy lesz és akkor ugye ott komoly anyagi feltétele van, hogy egy nem magyarországi diák eljusson oda Szerdahelyre, és ezen a rendezvényen pl. azért nem tudtunk részt venni, mert nem volt meg rá az anyagi fedezetünk. Tehát egy hosszabb utazásokat földrajzilag nem tudunk megoldani, anyagi okok miatt...” (DSZ03)

Amint az interjúrészletből is látható, a passzivitás nem hagyományos, az egykori aktivisták

jól ismerik a különféle kapcsolatépítési és finanszírozási lehetőségeket, melyekre igyekeznek felhívni az utódok figyelmét is. A nyitottabb, proaktívabb vezetőkkel rendelkező szervezetek erős kapcsolati hálót építettek ki az anyaországi és más határon túli társszervezetekkel, és jóval ügyesebben használják ki a különféle finanszírozási lehetőségeket. Ezek a szervezetek már támogató tevékenységeket is tudnak nyújtani a társszervezetek számára, helyismeretük révén komoly segítséget tudnak nyújtani például különféle nemzetközi tudományos kutatásokban.

A megkérdezett szervezetek közül a három egyházi, két hallgatói szervezet, valamint a másik két egyéb szervezet tekinthető aktívabbnak. Ők azok, akik Kárpát-medencei szintű ernyőszervezetek munkájába is bekapcsolódnak. A Kárpát-medencei szintű ernyőszervezetek fontos szerepet töltenek be a határon átívelő pályázati lehetőségek kiaknázásában, a Visegrádi Alap nyújtotta finanszírozási források megpályázásában. E tekintetben kölcsönösségről beszélhetünk, az anyaországi és egyéb határon túli szervezetek ugyanígy keresik a partnerséget a kárpátaljai ifjúsági szervezetekkel e források lehívásához.

Nemzetközi ernyőszervezetek munkájába mindössze egy hallgatói és egy egyházi szervezet kapcsolódott be. A kapcsolat nem élő, inkább formális.

FINANSZÍROZÁS, INFRASTRUKTURÁLIS HÁTTÉR

A jobb kapcsolati hálóval rendelkező szervezeteknél tehát megjelenik az egyéb Kárpát-medencei partnerekkel közösen megpályázott uniós források lehívására való törekvés, azonban ezek a szervezetek költségvetésén belül elhanyagolható nagyságrendűek, sikeres uniós pályázatokról csak néhány esetben történt említés. Tagdíjából vagy egyéb forrásokból származó rendszeres, jól gazdálkodható

jövedelemről nem beszélhetünk egyik esetben sem. A legfontosabb finanszírozási forrást egyöntetűen, minden szervezet esetében pályázati úton elnyert támogatások jelentik. Mivel Ukrajnában nem nagyon van lehetőség pályázatokon keresztül forráshoz jutni (összesen kettő szervezet számolt be próbálkozásokról, csekély összegű, nehézkes támogatási lehetőségekről), a pályázati úton történő támogatás egyöntetűen, mindegyik szervezet esetében anyaországi alapoktól származik.

AK: „Ukrajnában van valamilyen pályázati lehetőség?”

AV: Az ukrajnai krízisig lehetett pályázni a megyei adminisztrációhoz. Nem voltak külön pályázati kiírások, hanem az ember intézett egy levelet hozzájuk, és akkor megtölték, hogy támogatnak-e vagy sem. Nem támogattak ugyan, de annyit ki tudtunk minden évben csikarni, hogy a diáknapi keretén belül megvalósuló sportrendezvényekre a kupát finanszírozzák. De hát olyan elszámolási követeléseik voltak 3-4 ezer forint értékű kupákhoz, érmekhez, hogy úgy gondoltuk, hogy ezt is inkább megpróbáljuk más forrásból megvalósítani...” (DSZ 01)

A nehezen elérhető hazai forrásokból fakadó problémák mellett azonban azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a vezetők egy része nem beszéli jól az államnyelvet, nem ismeri a hazai együttműködési lehetőségeket, kapcsolati hálója elsősorban a kárpátaljai magyar civil szférára és az anyaországi szervezetekre korlátozódik.

A magyarországi intézményekhez benyújtott pályázatok nagyobb részt sikeresek, az elnyert támogatási összegek 100-200 ezer Ft-tól 600-800 ezer Ft-ig terjednek. A megvalósítandó projektek elsősorban a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.-hez, a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézethez és a Balassi Intézethez kerülnek benyújtásra.

AV: „Állandó bevétel nincs, pályázati úton működik. **A Balassi Intézet minden évben biztosítja számunkra a működéshez elengedhetetlen költségeket.** Ez a hallgatói szervezetek számára kiírt pályázat. Ők támogatják a Diákköri Konferenciánkat is, a diáknapot...” (DSZ 01)

A pályázott projektek jellemzően különféle programok, rendezvények megvalósítására vagy kiadványok, tájékoztató füzetek, tudományos kötetek kiadására irányulnak. A működési költségek inkább csak az egyes projektekhez kapcsolódóan jelennek meg.

AK: „Milyen tevékenységekre nyújtott be a szervezet pályázatokat a fennállása óta?”

AV: A már említett felvételi tájékoztatóra, amit kétszer nyújtottunk be és kétszer meg is kaptunk. Aztán voltak a természettudományokat népszerűsítő projektjeink. Első körben középiskolákban tartottunk előadásokat, második körben pedig nyári táborokban. Laboreszközöket vásároltunk pályázati pénzekből, valamint egy doktorandusz életpálya vizsgálatot, kutatást is megvalósítottunk. Ezek azok, amelyeket sikeresen nyertünk meg. Ezenkívül még voltak pályázatok, amik nem nyertek...” (DSZ02)

Az egyházi szervezeteknél említésre kerültek a gyülekezeti adományok, azonban inkább csak mint végső lehetőség, a pályázati források elapadásának esetén. Erősebb anyagi biztonsági hálóval tehát szintén az egyházi szervezetek rendelkeznek. A többi szervezet esetében más finanszírozási lehetőség nem került említésre.

A nagyobb szervezetek általában rendelkeznek saját irodával. Az irodákban főállású alkalmazottakat találunk, akik rendszerint az operatív ügyeket intézik, és a közvetlen kapcsolattartási feladatokat látják el. Több esetben is említésre kerültek az adminisztrációs terhek egyrészt a hazai hatóságok irányába,

másrészt a finanszírozáshoz kapcsolódó pályázati elszámolásokról adódóan, amely főállású adminisztratív, irodavezető munkatársak megbízásához vezetett. A főállású alkalmazottak finanszírozása leginkább donorkor által vagy pályázati forrásokból történik.

AV: „Van egy titkárunk, aki teljes állású munkát végez, ő a mindenes: a jegyzőkönyvek elkészítésétől kezdve a levelezésen át a szervezések lebonyolításáig... ő az egyetlen olyan ember, akit fizetünk, mert kell egy ilyen ember. **Még van egy úgymond támogatásból fizetett munkatársunk, aki Ungváron végzi a szervezési teendőket, neki egy amerikai hölgy támogatja a munkáját, ez egy minimális összeg...**” (EIESZ03)

A kisebb szervezetek számára az irodahelyiségeket vagy a közösségi összejöveteleknek helyszínt adó termet általában valamely nagyobb intézmény bocsátja rendelkezésükre (pl. egyházi épületekben, oktatási intézményekben). Ezeknél a szervezeteknél a főállású alkalmazott nem jellemző.

AK: „Van a szervezetnek székhelye vagy infrastruktúrája esetleg?”

AV: Irodánk nincs, tehát ilyen szinten infrastruktúra nincs. Székhelye van, itt **a beregszászi főiskola bázisán vagyunk bejegyezve és végülis az ő infrastruktúrájukat szoktuk a legtöbbször kihasználni.**” (DSZ03)

A leírtakból jól látható, hogy a szervezetek állandó finanszírozási problémákkal küzdenek, fennmaradásuk az anyaországi pályázati forrásoktól függ. Stabil infrastruktúrális háttérrel a nagyobb szervezetek rendelkeznek, de a többség számára valamilyen nagyobb intézmény biztosítja az irodahelyiséget. Egyes szervezetek anyaországi vagy Kárpát-medencei ernyőszervezetekkel együttműködve ugyan megpróbálnak uniós forrásokhoz is hozzájutni, ennek szerepe a finanszírozásban azonban elenyésző. Ebből arra következtethetünk,

hogyan az Európai Unió Keleti Partnerség Programja vagy a határ menti uniós programok által nyújtott pénzügyi forrásokat a kárpátaljai magyar ifjúsági szervezetek nem tudják kiaknázni. Figyelembe véve azt, hogy az ukrán államtól nem számíthatnak komolyabb anyagi támogatásra, az anyaországtól kapott kis összegű támogatások pedig csak egy-egy program megvalósítására elegendőek, az uniós források fontos szerepet tudnának betölteni az ifjúsági szervezetek finanszírozásában. A mélyinterjúkból érzékelhetővé vált, hogy ezeket a lehetőségeket a szervezetek többsége nem nagyon ismeri, a pályázati lehetőségekre általában az anyaországi szervezetek hívják fel a figyelmet:

AK: „EU-s pályázatok vagy ilyen határon átnyúló pályázatok....? Mondjuk volt-e olyan, hogy Magyarországi partnerszervezettel összefogva pályázatok?”

AV: **Igen, igen. Olyasmi is volt, hogy mi már adtuk a nevünket sokhoz, s azt, hogy nyertünk vagy nem, azt nem tudjuk. Hát az sose jött idáig vissza, hogy nyertünk-e. Annak idején volt egy ilyen kirándulásos pályázat.... Azt ők csinálták, és mindig, amikor nyertek, elvittek egy 20-30 fős fiatal gárdát oda, vagy éppen volt, hogy ők jöttek ide. Tehát volt ilyen határokon átívelő dolog. Aztán most is van egy ilyen nyertes pályázatunk, most nyertünk egy ilyen képzésre forrást, de ezt teljesen ők rendezik, mi csak partnerek vagyunk. Mi is részt veszünk, 6 mentort fognak képezni, ha Isten megsegít... EU-s pályázatról van szó, ha jól tudom.” (EIESZ02)**

Az uniós források sikeres lehívásának valószínűleg nagy lendületet adna a tudatos tájékoztatás, esetleg a pályázatiírásban való támogatás. Ez akár megvalósulhatna egy átlátható, napi szinten frissülő magyar nyelvű honlap segítségével is, amely felhívna az aktuális pályázati lehetőségekre a figyelmet. Feltehetően nagy segítséget nyújtana a szervezetek

számára egy tanácsadó szolgálat is, amely a pályázatiírásban vagy az angol nyelvű felhívások értelmezésében tudna segítséget nyújtani a civil szervezetek számára.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az interjúalanyok által felvázolt helyzetkép alapján arra következtethetünk, hogy az egyházi ifjúsági szervezetek azok, amelyek **a legmeghatározóbbak a kárpátaljai magyar ifjúsági civil életben**, legalábbis a megmozgatott fiatalok számát, a kialakult kapcsolati hálózat tekintve. A hozzájuk szorosan kötődő, szintén vallásos értékrend mentén működő civil mozgalmak azok, amelyek hasonló sikereket tudnak felmutatni. Az interjúkból arra következtethetünk, hogy a siker oka a stabil társadalmi háttérrel biztosított anyaegyházi hálózat, a fiatalok körében az átlagosnál erősebb vallásosság, amely révén közelebb tudnak kerülni az ifjúsági szervezetek által képviselt értékekhez. Ugyanakkor az is kirajzolódott, hogy a modern kommunikációs eszközök alkalmazása, jól kiépített szervezeti hálózat és a fiatalok felé való nyitás, rugalmasság is szükséges ahhoz, hogy e szervezetek továbbra is meg tudják szólítani a kárpátaljai fiatalságot. A hallgatói szervezeteknél is viszonylagos aktivitás figyelhető meg, szerepük azonban jóval marginálisabb. A kárpátaljai magyar diákságnak nem létezik egységes képviselője, a hallgatói szervezetek tevékenysége leginkább a felsőoktatási intézmények falai közé szorul vissza. Az interjú készítésének időpontjában aktív ifjúsági politikai mozgalom nem létezett, az ilyen irányú kezdeményezések leginkább a két meghatározó magyar párt köré szerveződtek. A politikai megosztottság erős, az interjú készítésével párhuzamosan zajló gyökeres helyi kisebbségpolitikai fordulatok változást hozhatnak e tekintetben, és kihathat a politikai ifjúsági szerveződések intenzitására is.

Versengés nem rajzolódott ki a szervezetek között, **együttműködésük viszonylag aktív.**

A körből csupán a politikai mozgalmak szorultak ki, amelyek vélhetően szembenállásuk és lanyha vagy felmorzsolódott működésük révén eshettek ki a folyamatokból. A legtöbb szervezet viszonylag erős kapcsolatokat ápol az anyaországi társszervezetekkel, a szakmai támogatástól a közös uniós pályázatokon keresztül a szoros baráti kapcsolatok kialakulásáig terjednek az együttműködések határai. A Kárpát-medencei ernyőszervezetekkel való kapcsolat szinte mindegyik esetben megjelenik, erőssége és minősége azonban eltérő, nemzetközi szintű aktivitás nem jellemző.

Az elmondottak alapján a **szervezeti célok** között első helyen jelenik meg a megtartó közösség kialakítására való törekvés, amely az önbizalom erősítésében és a szülőföldön való boldogulásban próbálja segíteni a kárpátaljai fiatalokat. Az interjúalanyok példáiból kirajzolódik, hogy azok a fiatalok, akiket sikerült megszólítani, szívesen részt vesznek a közösség munkájában, a kisebbségi létben élők körében jellemző másodrangúsági érzésük csökken, a társadalom hasznos tagjának tekintik magukat, és támogató közösségen keresztül a szülőföldön való érvényesülésre való törekvésüket javíthatja. Az erősebb közösségek az elszárma-

zott fiatalokkal is aktív kapcsolatot ápolnak, amely egyrészt szorosabbra fűzi a szülőföldhöz való kötődést, másrészt hatékony csatornát tud biztosítani a kárpátaljai magyar közösség külső támogatásához. A magyar identitás erősítésére való törekvés mint küldetés a peremterületeken jelenik meg egyértelműen, a tömbmagyarság körében működő szervezetekben nem fogalmazódik meg tudatosan. Két civil szervezet célzott programokon keresztül próbálja népszerűsíteni a magyar nyelvű beiskolázást, amely arra utal, hogy a civil szervezetek körében is megfogalmazódott az utóbbi idők negatív tendenciáinak megállítása, ugyanis a magyar szülők egyre nagyobb számban íratják gyermekeiket ukrán iskolákba.

Mindegyik szervezetre igaz, hogy anyagi helyzetük bizonytalan, a legfontosabb **finanszírozási** forrást az anyaországi támogatások jelentik számukra, ukrán állami támogatásokra nem tudnak támaszkodni. Az uniós pályázati lehetőségeket kevésbé ismerik, költségvetésükben betöltött szerepe elhanyagolható. Tudatos tájékoztatás révén indokolt lenne e forrásokhoz „elvezetni” ezeket a szervezetek, így további támpillérhez juthatnának a mindennapi működésük során.

IRODALOMJEGYZÉK

- DOBOS FERENC (szerk.): *Szociológiai kutatások a határon túli magyarság körében*. Kutatási Jelentés, 2011
- PAPP Z. ATTILA: *Beszédből a világ. Elemzések, adatok amerikai magyarokról*. Magyar Külügyi Intézet, Budapest, 2008
- CSERNICSKÓ ISTVÁN: *Megtanulunk-e ukránul? A kárpátaljai magyarok és az ukrán nyelv*. PoliPrint, Ungvár, 2012.
http://www.kmf.uz.ua/hun114/images/konyvek/Csernicsko_Megtanulunk_e_ukranul.pdf